

Центр «Нова Європа»
Київ

«Нова Європа» цікавиться: АНАЛІТИЧНИЙ КОМЕНТАР

<http://neweurope.org.ua/>
info@neweurope.org.ua

<https://www.facebook.com/NECUkraine/>
https://twitter.com/NEC_Ukraine

Центр «Нова Європа», 2020

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

ЯКОЮ МАЄ БУТИ РОЛЬ УКРАЇНИ У ВИРІШЕННІ ПОСТВИБОРЧОЇ КРИЗИ В БІЛОРУСІ?

В Україні не вщухають дискусії щодо того, як Київ мав і як має надалі реагувати на події в сусідній Білорусі. Одні вважають, що Україна мала би діяти активніше і наполегливіше. Інші звертають увагу на обмеженість впливу Києва. Якою має бути роль України у врегулюванні кризи в Білорусі? Що має робити Україна? Центр «Нова Європа» поставив ці запитання у рамках традиційної рубрики «Нова Європа цікавиться...» відомим експертам із самої Білорусі, із країн-членів ЄС і зі США. Лейтмотив експертних рекомендацій: Україні слід надавати моральну підтримку опозиції, допомагати політичним біженцям, а також активно комунікувати білоруський кейс на міжнародних майданчиках.

ЗМІЦЕР МІЦКЕВИЧ,

журналіст, телеканал «Белсат»; аналітик,
проект «Belarus Security Blog», Білорусь

Мені здається, що в першу чергу Україна має разом із іншими країнами-сусідами Білорусі чинити максимальний тиск на Лукашенка, який фактично незаконно утримує владу в країні за допомогою масового терору населення. Потрібно називати речі своїми іменами і запровадити максимально можливі ЕКОНОМІЧНІ санкції проти режиму – як загальні, так і персональні. Так само потрібно подумати про процедуру надання українського громадянства тим білорусам, які вже довгий час перебувають в Україні і навіть воювали за її територіальну цілісність. Водночас допомога для політично-репресованих білорусів так само була б на часі у будь-якій можливій формі – від надання місць у вишах до безпосередньої фінансової підтримки постраждалих від терору режиму.

КАЦЯРЫНА ШМАЦІНА,

політична аналітикиня, Білоруський інститут стратегічних досліджень (BISS),
Білорусь

По-перше, навіть символічна підтримка має значення, наприклад, принесення білоруських історичних прапорів до Верховної Ради. Цей жест надсилає чітке повідомлення про солідарність ширшій аудиторії білорусів, яка виходить за межі кола політичних експертів.

По-друге, поки двосторонні зв'язки між Києвом та Мінськом тимчасово зупинені, Україна може просувати білоруський порядок денний на міжнародному рівні. Це передбачає підтримку закликів до діалогу та координації дій під егідою ОБСЄ, а також привернення уваги до білоруського питання через механізми Східного партнерства. Одним із можливих кроків може бути заклик до ЄС запровадити жорсткий механізм контролю за використанням 53 млн євро підтримки, яку президентка Європейської Комісії фон дер Ляєн пообіцяла Білорусі. Наразі лише 3 мільйони євро з цього пакету підуть на підтримку громадянського суспільства та жертв репресій, тоді як 50 мільйонів виділяється на допомогу у боротьбі з наслідками COVID-19. ЄС має упевнитись у тому, щоб ці гроші не поглинули урядові установи для підтримки системи.

Загалом важливо підкреслити, що президент Лукашенко більше не є законним лідером Білорусі. Попри те, що прямі заклики до діалогу між Світланою Тихановською, Координаційною радою та Олександром Лукашенком можуть сприйматися суперечливо у контексті втручання у внутрішні справи, одна річ, яку будь-який демократичний суб'єкт може зробити для Білорусі на міжнародному рівні, – це й надалі привертати увагу до подій у Білорусі. Протестні настрої в Білорусі залишаються сильними, проте в певний момент висвітлення подій у Білорусі на міжнародному рівні може зменшитися. Усвідомлюючи, що боротьба за демократичні зміни в Білорусі – це марафон, а не спринт, Україна могла б допомогти Білорусі залишатися у центрі уваги міжнародної спільноти.

ПОЛ Д'АНЬЕРІ,

професор, експерт зі східноєвропейської та пострадянської політики, Каліфорнійський університет у Ріверсайді, США

Ми маємо визнати межі впливу України на ситуацію в Білорусі. Найбільш значущий вплив України полягає в тому, що вона слугує прикладом для наслідування та джерелом натхнення для потенційних вуличних протестів, які можуть знівелювати сфальсифіковані вибори. У цьому відношенні вже багато зроблено. Вплив української влади на режим Лукашенка мінімальний, порівнюючи із ЄС та Росією. Тому не так багато можна здобути від протидії Лукашенку, але є що втрачати, якщо Лукашенко залишиться при владі. Здається ймовірним, що Лукашенку вдасться утриматись при владі, але зрештою він стане набагато більш прихильним до Росії, що змусить його повернутися до питання створення союзної держави разом із Росією. Навіть якщо Лукашенко програє, ми не маємо очікувати, що найближчим часом до влади прийде демократичний, проєвропейський та проукраїнський уряд. Україна могла б найбільше виграти від підтримки позиції ЄС, що ставитиме її на правильний бік історії і показуватиме: Україна може бути надійним командним гравцем.

ДЖЕЙМС НІКСІ,

директор програм «Росія-Євразія» та «Європа», Chatham House, Велика Британія

В Україні життєво важлива роль; відверто кажучи, на ній лежить велика відповідальність. Україна пережила власні революції, що забезпечило їй інший шлях розвитку. Це не вищий ідеал досягнення, проте її значні успіхи з часів Євромайдану були б неможливі без цієї революції.

Це, на жаль, актуально зараз для Білорусі. Без революції вона не може розвиватись. Основні уроки, які країні необхідно засвоїти, полягають в тому, яким чином Україна «перемогла» і як їй вдалося згодом досягти того кваліфікованого успіху (складність навіть не в поваленні уряду, а у провадженні більш ефективного та справедливого врядування).

Українському уряду необхідно висловити підтримку справжнім переможцям – опозиції та учасникам протестів. У підтримці конструктивних контактів із режимом Лукашенка більше не має сенсу. Але громадянське суспільство завжди рятувало Україну, і видатні діячі громадянського суспільства, безумовно, можуть підтримувати зв'язок з ключовими фігурами в білоруському опозиційному русі та поділитись з ними своїм успішним досвідом.

ДОКТОР ФЛОРАН ПАРМАНТЬЄ,
керівник, Лабораторія політичних досліджень (CEVIPOF),
Франція

Післявиборча криза в Білорусі має вирішальне значення для України, а також для ЄС та Росії. Багатьом країнам-учасникам ЄС поточна ситуація у Білорусі нагадує польську Солідарність або «рух Балтійського шляху», натомість інші держави можуть бути вражені мирним характером протесту після кількох тижнів мобілізації. Європейські актори мають стримувати білоруських лідерів від здійснення репресій проти протестного руху, підтримувати та посилювати вимоги про проведення нових виборів. З цієї точки зору інтерес України полягає в тому, щоб уникнути дестабілізації, знайшовши баланс між необхідним стримуванням від жорстких репресій, спрямованих проти опозиції, і залученням головних діючих осіб з обох сторін. Якщо чинна влада буде готова до переговорів – внаслідок зовнішнього тиску, втрачаючи підтримку всередині репресивного державного апарату або через фінансові обмеження – Україну можуть розглядати як слушного посередника, що допоможе підвищити українській владі свій авторитет на міжнародній арені. Учасники протестів досі прагнули уникати будь-якої «геополітизації» руху, побоюючись, що це дасть аргументи на користь того, щоб табір прихильників Лукашенка залишився при владі.

Тоді інше питання полягає в тому, чи готова опозиція керувати країною в цей складний період. Україна та країни Східного партнерства можуть запропонувати Білорусі відповідний досвід.

ДОКТОР КАТРІН БЬОТТГЕР,
директорка, Інститут європейської політики (IEP),
Німеччина

Україна могла б відіграти унікальну роль у вирішенні післявиборчої кризи як через свою географічну близькість, так і завдяки своєму власному досвіду політичної трансформації. Як і всі інші треті країни, вона не повинна втручатись у справи Білорусі на політичному рівні, проте має займати чітку позицію. Вона має містити осуд насилля, заклик до проведення повторних виборів та підтримку санкцій, введених ЄС. На рівні громадянського суспільства українські організації вже діляться (і мають продовжувати ділитись) з білоруськими партнерами своєю експертизою у роботі із травматичним досвідом та боротьбою із фейками, яку українці набули після Євромайдану. Понад те, Україна могла б посприяти у забезпеченні стійкої та інклюзивної комунікації між організаціями громадянського суспільства в Білорусі.

У разі подальшої ескалації і Україна, і міжнародна спільнота мають бути готові відмовитися від Мінська як майданчика для зустрічей Тресторонньої контактної групи по Донбасу. Зростає необхідність у допомозі, яку зможуть надати представники громадянського суспільства, передовсім на прикордонних дільницях, для забезпечення переміщених осіб гуманітарною і медичною допомогою. У будь-якому випадку Україна повинна усвідомити ці ризики і бути готовою до того, щоб відіграти центральну роль у розподілі допомоги.

ПОЛ ПІЛЛАР,

старший науковий співробітник, Центр досліджень безпеки
Джорджтаунського університету, США

Україна може бути найбільш корисною у вирішенні політичної кризи в Білорусі не стільки через безпосередню участь у цьому процесі, скільки надаючи обнадійливий приклад мирного політичного розвитку в колишній радянській державі, розташованій між Росією та європейськими країнами. Це не означає, що існує якась одна політична формула, яку можна однаково використати як в Україні, так і в Білорусі, зокрема тому що Білорусь неминуче буде ближчою до Росії в політичному та культурному відношеннях, ніж Україна. Але якщо українська держава зуміє вирішити свої розбіжності з Росією у той спосіб, який включає як стабільні відносини з Росією, так і вигідні відносини із Заходом, тоді учасники поствиборчої кризи в Білорусі зможуть легше піти на компроміси.

Звичайно, якщо Україна зможе стати медіатором врегулювання кризи в Білорусі, вона не повинна відмовлятися від цієї можливості. Ймовірно, на щастя, що Світлана Тихановська знайшла притулок у Литві. Якби б вона втекла до України, це б ускладнило конструктивну роль Києва у переговорному процесі.

ДАНІЕЛЬ ШЕЛІГОВСЬКИЙ,

керівник програми «Східна Європа», Польський інститут
міжнародних відносин (PISM), Польща

Україна повинна грати в одній команді зі своїми міжнародними партнерами та посилювати тиск на Олександра Лукашенка, щоб він розпочав діалог із опозицією. Задля цього українська влада має рішучіше підтримувати дії ЄС на білоруському треці і запровадити персональні санкції проти представників білоруського режиму, відповідальних за репресії проти суспільства. Українська ситуація не настільки унікальна, як хотіли б стверджувати деякі українські експерти (попереджаючи про сценарій можливого російського втручання з білоруської території, посиляючись на факт проведення поточних переговорів в рамках Тристоронньої контактної групи в Мінську тощо), аби обґрунтувати вкрай обережну реакцію України на події у Білорусі.

Власне той факт, що Лукашенко свідомо звинуватив Україну – разом із Польщею, Литвою та Латвією – у розпалі післявиборчих протестів у Білорусі, тільки наводить аргументи на користь того, чому Києву слід узгоджувати свою позицію щодо Білорусі з іншими країнами регіону. У короткостроковій перспективі Україна могла б протягнути руку допомоги репресованим білорусам, тим більше що Володимир Зеленський на початку свого президентства заявив, що його країна прихистить представників всіх народів, які страждають від авторитарних та корумпованих режимів.

РІЧАРД ВАЙЦ,

старший науковий співробітник і директор, Центр військово-політичного аналізу в Інституті Хадсона, США

Доля Білорусі має велике значення для України, враховуючи близькість двох країн та статус колишніх радянських республік, які не можуть звернутись по захист до НАТО.

Попри цю взаємопов'язаність, здатність України (як і інших західних країн) впливати на події у Білорусі обмежена через міць та безжалісність органів внутрішньої безпеки Білорусі та підтримку репресій Москвою.

Із огляду на цей контекст українці можуть якнайкраще підтримати післякризовий перехід Білорусі до більш демократичної та незалежної держави, надаючи притулок переслідуваним опозиційним лідерам, критикуючи порушення білоруським режимом прав людини і громадянина, звертаючи увагу на ситуацію в Білорусі на міжнародних форумах та у медіа, включно із такими майданчиками, як ООН. Понад те, Україна може допомогти білорусам і шляхом тиску на Німеччину, вимагаючи припинити або скасувати будівництво трубопроводу «Північний потік-2» через напад на Навального. Це б надало чіткий сигнал Москві, що агресія проти білоруського народу може спричинити подальші втрати для Росії. Україна також має посилювати власні демократичні процеси, активніше імплементувати реформи, ініційовані громадянським суспільством, зміцнювати обороноспроможність та впроваджувати інші запобіжники проти наступу авторитарних режимів.

КРИСТІНА ГЕРАСИМОВ,

аналітикиня, Німецька рада з міжнародних відносин (DGAP), Німеччина

Криза в Білорусі обіцяє бути тривалою, з непередбачуваним фіналом і зростанням політичної нестабільності. Водночас наявність доволі довгого спільного кордону з Білоруссю може призвести до того, що посилена політична нестабільність у її північного сусіда дестабілізує ситуацію і в самій Україні. Тому Україна не може не реагувати на події в Білорусі. Але зважаючи на те, що Україну неухильно намагаються зробити частиною білорусько-російської пропаганди, яка розповідає про іноземне втручання у справи Білорусі, українській владі слід за будь-яку ціну уникати геополітичних заяв у відповідь на події в сусідній країні.

Один зі способів — зосередитись на активній підтримці білоруського суспільства, поки внутрішньополітичні події в Мінську дещо стабілізуються. Надання учасникам протестів та представникам опозиції правової допомоги або проведення політики відкритих дверей для можливої евакуації ІТ-сектору з Білорусі — лише деякі дії, які Україна могла б здійснити, не даючи режиму Лукашенка подальших приводів критикувати українську державу. Водночас Київ має працювати над розробкою нової стратегії подальших відносин із Мінськом. Лукашенко продовжує говорити про Україну як про «ворога», і Росія може зазіхнути на українські північні кордони внаслідок поглиблення інтеграції Росії та Білорусі у Союзн державу. Тому Україні потрібно бути на крок попереду і переглянути свою стратегію безпеки, виходячи з можливих нових загроз. Україні також слід використати ситуацію, щоб посилити власний опір дедалі агресивнішій Росії. Це можна зробити збираючи докази технологій гібридної війни, які Росія використовує в Білорусі, і привертаючи увагу світу до російських дій там, де ЄС та його держави-члени не можуть дійти до спільної позиції.

РИГОР НІЖНИКАУ,

старший аналітик, Фінський Інститут міжнародних відносин, програма «Східне сусідство ЄС та Росія», Фінляндія

Роль України може бути подвійною. По-перше, на Заході відсутня цілеспрямована політика щодо Білорусі. Наразі Україна дотримується загальної лінії ЄС. Вона має щонайменше намагатись пояснити Заходу, що його недостатня підтримка та брак стратегії щодо Білорусі матиме жахливі наслідки. В ідеалі Україна може стати певним драйвером цього процесу, лобювати ідею створення послідовної та адекватної політики щодо Білорусі (можливо, у співпраці з партнерами з Люблінського трикутника) та сприяти її реалізації. Настав час усвідомити, що, крім дискредитованої політики слабких санкцій та комунікації на умовах режиму, поміж якими ЄС стрибає протягом останніх десятиліть, існують потенційно більш життєздатні та ефективні варіанти, які б краще відповідали інтересам та цінностям ЄС та України, але насамперед були б здатними врахувати потреби білоруського народу.

По-друге, якщо в середньостроковій перспективі з'явиться якась стратегія Заходу, гіпотетично Україна може стати надійним каналом зв'язку між режимом та західними країнами. Росія є найсерйознішим ризиком для Лукашенка та білоруської еліти, і вони це добре усвідомлюють. Україна може пропонувати та просувати рішення, які складуть конкуренцію планам Москви. Якщо такі рішення не з'являться, Україна має й надалі привертати увагу до небезпеки спроектованих Москвою (перехідних) планів, метою яких є лише збереження політичного впливу та економічних активів російських еліт у Білорусі.

Водночас саме в цей момент Україні слід зосередитись на підтримці білоруського народу та громадянського суспільства. Окрім солідарності, обміну інформацією та надання гуманітарної допомоги, Україна може поділитися своїми знаннями та досвідом щодо розвитку стійких низових ініціатив.

Публікація видана в межах Ініціативи з розвитку аналітичних центрів в Україні, яку виконує Міжнародний фонд «Відродження» у партнерстві з Ініціативою відкритого суспільства для Європи (OSIFE) за фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні. Думки та позиції викладені у цій публікації є позицією автора та не обов'язково відображають позицію Посольства Швеції в Україні, Міжнародного фонду «Відродження» та Ініціативи відкритого суспільства для Європи (OSIFE).